

МОДЕЛЬ ЦИКЛУ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті розглянуто питання організації навчального матеріалу з німецької мови для майбутніх менеджерів у структурну одиницю цикл. Запропоновано модель циклу навчально-методичного комплексу, що налічує блоки. Описано зміст та функції блоків, а також обґрунтовано послідовність їх представлення у НМК.

Ключові слова: навчально-методичний комплекс, організація навчального матеріалу, цикл, блок, менеджер.

Розвиток міжнародних відносин України з іншими державами світу, розширення економічних зв'язків робить нагальною потребу не просто у висококваліфікованих спеціалістах з економіки, а у фахівцях, що на достатньому рівні володіють іноземною мовою (ІМ), щоб самостійно та швидко вирішувати питання із зарубіжними партнерами. Вирішення цих завдань вимагає нової орієнтації цілей, принципів, змісту навчання ІМ, а відповідно і створення нових навчальних матеріалів.

Питання відбору та конструювання змісту підручників, зокрема з іноземних мов, досліджували в дидактичному, методичному, психологічному й лінгвістичному аспектах А. Р. Арутюнов, В. П. Беспалько, І. Л. Бім, Н. Ф. Бориско, Н. К. Скляренко, В. М. Плахотник, R. Buhlmann, A. Fearn, N. Funk, H.-J. Krumm, G. Neuner та ін. Теорію створення НМК для немовних ВНЗ розробляють О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко.

Метою статті – обґрунтувати модель циклу НМК з німецької мови для майбутніх менеджерів.

Навчальний матеріал у підручнику як у компоненті навчально-методичного комплексу (НМК) організовується в певні структурні одиниці (цикли, уроки) відповідно до концепції авторів, тобто їхніх уявлень про можливі шляхи досягнення цілей навчання, про психологічні механізми оволодіння іншомовним мовленням, застосування дидактично-методичних принципів та інструментарію для ефективної реалізації поставлених цілей. Усі структурні елементи підручника (тексти, вправи, зображення, коментарі тощо) перебувають у певній взаємозалежності, кожен елемент, його розташування та частота пред'явлень вирішують конкретне завдання на певному етапі, які в сумі націлені на досягнення основної мети – формування та розвиток професійно орієнтованої міжкультурної комунікативної компетентності (ПМКК).

Урок підручника, за А. Р. Арутюновим, – це основна організаційна та функціональна одиниця структури підручника. Урок складається з постановки та вирішення однієї або декількох завдань навчання спілкування, що передбачені цілями циклу занять, його комунікативним мінімумом, за допомогою каталогу мовленнєвих дій на матеріалі текстотеки й мовного мінімуму.

Вчений пропонує організовувати навчальний матеріал або в цикли, або в концентри. Уроки одного циклу навчають комунікації в різних сферах спілкування, але з однаковим рангом комунікативної значущості – актуальності, обов'язковості. У середині циклу уроки розташовані за принципом “лінгвістичного ускладнення”. Уроки одного концентру навчають комунікації в ситуаціях і темах однієї сфери спілкування, але з різними рангами комунікативної значущості. Вони розташовані в порядку “комунікативного ускладнення” за однакового рівня лінгвістичної складності, тобто в основі циклу лежить ідея “лінгвістичного ускладнення”, а в основі концентру – “комунікативного ускладнення” [1, с. 125–128].

Н. Ф. Бориско пропонує інший погляд і вважає, що “організація матеріалу в підручнику та процес оволодіння міжкультурним спілкуванням здійснюються за спіраллю зі радіусом витків, що зростає, якій характерні і циклічність (= дії, що регулярно повторюються), і концентричність (= розширення, збільшення від загального центру до радіуса: приріст знань, навичок та вмінь). Більше того, комунікативне й лінгвістичне ускладнення важко розділити, оскільки більш складне комунікативне завдання потребує складнішої мовної реалізації” [2, с. 187]. Ми поділяємо таку позицію, тому що поглиблення знань, розвиток мовленнєвих навичок, а також умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності (МД) неможливі за рахунок лише комунікативного ускладнення, оскільки тоді відсутній інструментарій, який дає змогу мовленнєвого здійснення такого ускладнення. І, навпаки, у випадку лише лінгвістичного ускладнення сама потреба такого ускладнення відсутня, оскільки не вирішується нове комунікативне завдання, яке потребує вживання складніших або більш розгорнутих мовних структур.

Дотримуючись такої думки, ми вважаємо також, що як структурну одиницю НМК можна розглядати саме **цикл**. Слідом за Н. Ф. Бориско, під “**циклом**” ми розуміємо структурну макроодиницю НМК, що організується навколо декількох проблемно-тематичних комплексів (ПТК) у межах однієї з універсальних сфер дійсності культуромовної спільності країн, мову яких вивчають, та включає відібрані ситуації, теми й проблеми міжкультурного спілкування, що реалізуються в текстах, вправах, візуально-зображальних та інших функціонально-структурних елементах, метою яких є досягнення студентом нового рівня оволодіння МКК на основі певної дози засвоєного матеріалу й сформованих навичок і вмінь [2, с. 186].

У нашому дослідженні цикл організовується в межах однієї з універсальних сфер, оскільки при спілкуванні в межах навіть однієї проблеми часто наявний перехід з однієї сфери в іншу. Наведемо приклад такого переходу. Так, наприклад, цикл “Медичне обслуговування” може включати низку ПТК, два з них – “Хвороба” та “Лікарняний листок”. Ці ПТК можуть реалізуватися в ситуації “У лікаря” (публічна сфера) та “sich krank melden” (повідомити на роботу про захворювання) (професійна сфера).

Цикли, у свою чергу, складаються з блоків, які формують функціонально-структурні елементи підручника, до яких належать: тексти, вправи для формування цільових компетенцій, коментар (граматичний, лексич-

ний, професійний, лінгвосоціокультурний тощо), вправи у формуванні стратегій навчання, тести, завдання для самоконтролю тощо.

Поєднання цих елементів у блоки повинно відповідати загальновідомим методичним етапам навчального процесу (етап презентації – тренування – практики). А. Р. Арутюнов стверджує, що урок підручника повинен являти собою структуру універсальної моделі навчальної діяльності, що має такі етапи [1, с. 66]:

- цілеутворення (формулювання, мотивування, експлікація цілей навчання);
- презентація (пред'явлення й сприйняття, семантизація та первинне засвоєння навчального матеріалу, що ілюструє спосіб і хід вирішення комунікативного завдання);
- передкомунікативне тренування (виконання мовних та мовленнєвих вправ);
- комунікативна практика (виконання навчально-комунікативних завдань);
- суто комунікативні завдання, в яких навчальні обмеження умов спілкування та ролі його учасників знімаються за рахунок зняття опор та орієнтирів;
- трансфер (перенесення комунікативних умінь на нові завдання спілкування).

Ця універсальна модель навчальної діяльності стосовно навчання ІМ, на нашу думку, повинна бути доповнена ще одним завершальним етапом, завданням якого є усвідомлення досягнутих результатів. Таке усвідомлення або аналіз результатів мають здійснюватися за рахунок рефлексії та/або контролю з боку іншої людини (викладача, студента або студентів). Таким чином, ця модель може лягти в основу організації навчального матеріалу в межах одного циклу, тобто забезпечити його розподіл на блоки й послідовність їх розташування.

Н. Ф. Бориско визначила кількість і якісний склад блоків циклу НМК для мовних спеціальностей [2, с. 194]:

1. *Оглядовий блок* – тут відображені цілі та завдання циклу, які сформульовані відповідно до комунікативних умінь і знань студентів.
2. *Блок презентації* нового матеріалу та введення в ПТК циклу. Він може бути представлений полілогом, текстами для читання або аудіювання з метою повторювання й активізації знань студентів, здобутих з інших предметів.
3. *Блок тренування в спілкуванні* – вправи, тексти, візуально-зображальні елементи.
4. *Блок практики в спілкуванні* – вправи та завдання, тексти, візуально-зображальні елементи.
5. *Довідковий блок* – це граматичний, лексичний, фонетичний, лінгвосоціокультурний та професійно орієнтований коментарі.
6. *Блок формування навчальної компетенції*: вправи та завдання, тексти, візуально-зображувальні елементи та коментарі.

7. *Блок професіоналізації* – вправи й завдання, тексти, візуально-зображальні елементи та коментарі.

8. *Блок самоконтролю* – тести з ключами.

При виділенні блоків циклу НМК для майбутніх економістів необхідно зважати на таке:

- ІМ не є профільною дисципліною, однак є потужним засобом становлення фахівця та необхідною складовою успіху в майбутній кар'єрі;
- курс дисципліни “ІМ професійного спілкування” вже наприкінці першого семестру передбачає опанування загальноекономічними темами, що зумовлює ранню професіоналізацію при вивченні ІМ;
- ІМ для майбутнього економіста є засобом вирішення професійних проблем та завдань, що вимагає залучення стратегій і прийомів майбутньої професійної діяльності в навчальний процес.

Наведені особливості навчання ІМ як неосновного фаху вказують на зайвість виокремлення блоку професіоналізації як такого, оскільки професійно орієнтований навчальний матеріал активно залучають і використовують у блоках презентації, тренування та практики у спілкуванні й у довідковому блоці. Отже, увесь навчальний матеріал слугує формуванню та розвитку навичок і вмінь ПМКК.

Ми також не виокремлюємо як самостійний блок формування навчальної компетентності (НК), оскільки її формування через демонстрацію навчальних стратегій має скоріше довідковий характер, студент самостійно визначає доцільність або прийнятність певної стратегії для подальшого самостійного навчання. Таким чином, прийоми формування НК будуть зареховані до довідкового блоку.

Необхідно також зауважити, що межі між блоками не завжди чітко виражені. Так, блоки тренування в спілкуванні та практики у спілкуванні не мають чіткого розмежування, оскільки врахування взаємодії різних видів МД при оволодінні іншомовним спілкуванням, а також критерії циклічності й концентричності зумовлюють як періодичне повернення до попереднього блоку, так і плавний перехід від одного до іншого.

Щодо довідкового блоку, то його елементи взагалі повністю інтегруються в інші блоки. Елементи довідкового блоку з'являються за необхідності проінформувати, нагадати тощо, тобто виділення довідкового блоку є умовним і здійснене для визначення його складових для НМК. Винятком може стати граматичний або лінгвосоціокультурний коментар, який, за бажанням автора НМК, може бути представлений в окремому функціонально-структурному елементі у формі спеціально виділеного розділу довідкового характеру.

Такі блоки, як оглядовий, блок презентації й самоконтролю, виступають зазвичай чітко окресленими, що забезпечує системність та осяжність циклу.

Таким чином, модель циклу НМК для майбутніх менеджерів може бути представлена блоками, як це зображено на рисунку.

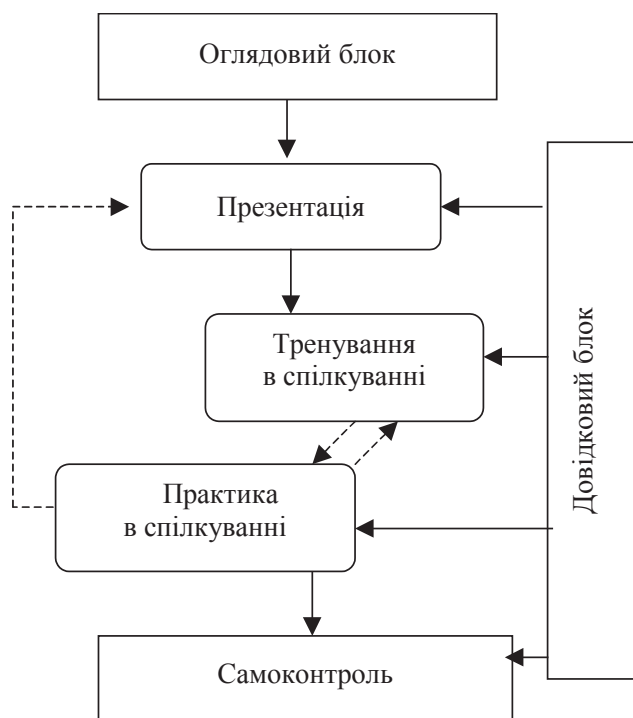

Рис. Модель циклу НМК для майбутніх менеджерів

Охарактеризуємо наведені блоки та функціонально-структурні елементи, що входять до їх складу.

Оглядовий блок містить дані про зміст циклу: теми, завдання спілкування, види текстів, граматичний та лексичний матеріал, вказує на стратегії тощо, тобто оглядовий блок:

- проектує цілі НМК на кожен цикл;
- мотивує студентів через формування конкретних завдань;
- полегшує знаходження в НМК необхідної інформації.

У блоці *презентація* здійснюється демонстрація нового навчального матеріалу в контексті, його семантизація, пояснення, наприклад засобом евристичної бесіди з метою самостійного здобуття знань. Цей блок може реалізуватися через друкований чи аудіотекст, для семантизації можуть бути залучені схема, рисунок, фотографії, переклад терміна. Подальша робота з формування навичок і вмінь користування продемонстрованим навчальним матеріалом здійснюється в наступних двох блоках. Таким чином, блок знайомить з основним проблемно-тематичним, комунікативним, ситуативним, соціокультурним, мовленнєвим та мовним матеріалом циклу.

Блок *тренування в спілкуванні* містить вправи, що спрямовані на формування та розвиток навичок і вмінь іншомовного спілкування, причому в цьому блоці переважають вправи рецептивні та рецептивно-репродуктивні, умовно-комунікативні й комунікативні, повністю та частково керовані з опорами різного виду. Крім вправ, у цьому блоці використовують візуально-зображальні елементи, які семантизують мовні явища (малюнки, фото), організують роботу з навчальним матеріалом (пиктограми, символи) тощо.

У блоці *практика в спілкуванні* містяться вправи для розвитку мовленнєвих умінь іншомовного спілкування. Це рецептивно-продуктивні вправи, коли продукуванню усного чи писемного висловлювання передують сприймання й розуміння тексту (аудіо- або друкованого), та продуктивні, коли студенти самостійно породжують висловлювання в усній або письмовій формі. Вправи цього блоку є комунікативними, з мінімальним керуванням та без штучно створених опор (допускаються лише природні опори).

У цей блок залучають також рольові ігри, що якнайкраще моделюють як загальнокультурну, так і професійну ситуацію та вимагають від студента не лише продемонструвати сформовані вміння іншомовного спілкування, а й застосувати стратегії вирішення проблеми або прийомів презентації власне продукованої інформації.

У блоці *практика в спілкуванні* широко застосовують фото, графіки, діаграми тощо, що є додатковою інформацією та стимулюють продукування усного або письмового висловлювання. Крім того, у межах блоку реалізується презентація виконаного завдання й оцінювання проектної роботи, що повинно знайти своє відображення як окремий структурний елемент блоку.

Довідковий блок представлений у формі мовного (граматичного та лексичного), соціокультурного й фахового коментарів. Елементи довідкового блоку з'являються за необхідності проінформувати, нагадати, звернути увагу, підказати, скоординувати, систематизувати тощо та оформлюються, як правило, графічно. Враховуючи цю специфіку елементів цього блоку, вони можуть з'являтися в будь-якому іншому блоці.

Лексичний коментар у НМК, що навчає професійного іншомовного спілкування, доцільно розміщувати безпосередньо в циклі. Представлена в такому коментарі лексика містить, передусім, фахові ЛО, а також прислів'я або приказки, ЛО із соціокультурним потенціалом. Що стосується останнього, то у випадку, коли в межах циклу представлена достатня кількість таких ЛО, їх доцільно розміщувати в окремому *соціокультурному* коментарі, куди доречно включати тлумачення рідною або іноземною мовою (залежно від етапу навчання) й обов'язково приклади вживання цих ЛО. Крім того, наприкінці циклу або в кінці книги (як окремі списки до кожного циклу) можна розташувати двомовний словник, що також містить приклади вживання ЛО.

Грамматичний коментар може бути представлений у формі додатка наприкінці підручника, що містить необхідний мінімум граматичних відомостей про явища, що вивчають у циклах. Оскільки ми виходимо з того положення, що в НМК буде представлена саме педагогічна граматики [4], то безпосередньо в циклі НМК можна робити посилання на граматичний коментар із зазначенням граматичного явища та сторінки, де міститься більш докладна інформація про нього. У випадку недостатнього оволодіння граматичним явищем студент має змогу самостійно опрацювати граматичний матеріал, оскільки ми пропонуємо створити *розділ* для самостійної роботи "Meine selbstständige Arbeit", що буде містити низку вправ, спрямованих на автоматизацію граматичної навички наприкінці НМК після граматичного коментаря.

Крім того, довідковий блок містить елементи, що презентують стратегії навчання, тобто формують навчальну компетентність. Ці елементи повністю інтегруються в інші блоки й виконують спрямовувальну або координативну функцію та можуть бути представлені у формі кольорових таблиць-підказок, які мають характер рекомендацій. Це своєрідна інструкція, дотримуючись якої, можна швидко та ефективно виконати завдання, прочитати текст та з'ясувати необхідну інформацію тощо. Виконання рекомендацій забезпечує розвиток у студентів навчальних стратегій та є умовою розвитку навичок і вмінь автономного навчання. Крім того, після пред'явлення стратегії й виконання завдання за її інструкцією необхідно наприкінці вправи здійснити рефлексію, тобто обговорення того, як виконувалося завдання, що при цьому допомогло.

Фаховий коментар міститься виключно в межах циклу й пред'являється перед завданням, виконання якого вимагає додаткових фахових знань. Такий коментар є коротким викладом або роз'ясненням економічного явища, яке студенти ще не вивчали з профільюючих дисциплін, однак можуть мати про них загальне уявлення. Оскільки викладач ІМ, як правило, не має другої економічної освіти і в його обов'язки не входить пояснення економічних законів або явищ, то такий коментар знімає труднощі такого характеру. Фахова інформація в межах коментаря подається в стислому вигляді та супроводжується відповідною піктограмою у вигляді літери "І".

Блок *самоконтролю* подають зазвичай у вигляді тестових завдань (з альтернативною відповіддю, з множинним вибором тощо) наприкінці циклу. З метою розвитку вмінь автономного навчання та почуття відповідальності за власні результати навчання ми дотримуємося тієї думки, що тестові завдання для самоконтролю забезпечуються ключами, які можуть бути розміщеними як у кінці циклу, так і в кінці підручника.

Модель нараховує загалом шість блоків. Такі блоки, як оглядовий, презентації та блок самоконтролю, досить легко окреслюються в межах кожного циклу, що створює почуття осяжності та уніфікації структури циклу, а це полегшує подальшу роботу з наступними циклами НМК.

Блоки тренування й практики в спілкуванні не мають чітких меж, що пов'язано з принципом взаємопов'язаного навчання всіх видів МД, коли тренування в спілкуванні засобами одного виду МД переплітається з практикою в спілкуванні засобами іншого. Довідковий блок нашої моделі майже повністю інтегрується в інші блоки циклу, оскільки він є "обслуговуючим" і може з'являтися за необхідності поінформувати, підказати тощо у будь-якому блоці циклу НМК. Певний виняток можуть становити лексичний та граматичний коментарі, які можуть виноситися на кінець циклу або підручника.

Висновки. Таким чином, як основну структурну одиницю НМК ми розглядаємо цикл, що, у свою чергу, організовується навколо декількох ПТК. В основу циклу покладено універсальну модель діяльності, пристосовану для вивчення ІМ, та ідею розподілу навчального матеріалу на блоки. Розроблена модель циклу НМК для майбутніх менеджерів спрямована на розвиток ділового та професійно орієнтованого іншомовного спілкування, що включає

також формування навичок застосування професійних стратегій і прийомів, тобто професіоналізація здійснюється постійно, протягом усієї роботи з НМК.

Шляхи подальшого дослідження пов'язані з вивченням особливостей структури електронних підручників та можливості використання запропонованої моделі циклу як базової структурної одиниці.

Список використаної літератури

1. Арутюнов А. Р. Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев / А. Р. Арутюнов. – Москва : Рус. яз., 1990. – 166 с.
2. Бориско Н. Ф. Теоретические основы создания учебно-методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранных языков (на материале интенсивного обучения немецкому языку) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Н. Ф. Бориско. – Киев, 2000. – 508 с.
3. Жданова Н. С. Зміст і структура навчально-методичного комплексу з німецької мови для майбутніх менеджерів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. С. Жданова. – Київ, 2008. – 344 с.
4. Funk H. Grammatik lehren und lernen: Fernstudieneinheit 1 / H. Funk, M. Koenig. – Berlin : Langenscheidt, 1991. – 160 s.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2015.

Жданова Н. С. Модель цикла учебно-методического комплекса по немецкому языку для будущих менеджеров

В статье рассматривается вопрос организации учебного материала по немецкому языку для будущих менеджеров в структурную единицу цикл. Предложена модель цикла учебно-методического комплекса, которая состоит из блоков. Описаны содержание и функции блоков, а также обоснована последовательность их размещения в УМК.

Ключевые слова: учебно-методический комплекс, организация учебного материала, цикл, блок, менеджер.

Zhdanova N. The German Language Training Cycle Model for Would be Managers

The article deals with the question of organization and structuring the learning materials in the Language-Training Complex (LTC) for would be managers. The basic structural unit of LTC, is the cycle, which in turn, is organized around several problematic thematic complexes. The universal model of activity adopted to learning of foreign languages and the idea of distribution of the material into blocks are in the basis of the cycle. Elaborated model of the LTC cycle for future managers is aimed at the development of business and professionally oriented foreign language communication that includes the formation of the skills of using professional strategies and techniques. It means that professionalization is performed continuously throughout the entire work with LTC.

The described model of the cycle consists of six blocks. Such units as introductory, presentation and block of self-control are quite easily outlined within each cycle, creating a sense of integrity and unification of the cycle structure, which facilitates further work with the next cycle of LTC.

The training and practice blocs in communication do not have clear limits, so it connects with the mutual principle of studying of all kinds of speech acts, when communication training of one type of speech acts is crossed with communication practice of other one. The reference block of our model is almost fully integrated into the other blocks of the cycle, as it is "serving block", it can appear because of necessity to inform, to prompt something in any block of the cycle of LTC. A certain exception can include lexical and grammar comment which can be placed to the end of the cycle or of the textbook.

Key words: Language-Training Complex, organization of learning materials, cycle, block, manager.